

JOAN NOGUÉ

«El paisatge ens influeix molt a nivell individual i col·lectiu»

Joan Nogué (Hostalets d'en Bas, 1958) és geògraf i dirigeix l'Observatori del Paisatge de Catalunya des del seu naixement, ara fa deu anys. En aquesta entrevista repassa la feina feta durant aquest temps i l'èxit del model, que ha despertat interès arreu del món.

Entrevista d'Àstrid Bierge
Fotografies de Jordi Play

Comencem pel principi. Què és l'Observatori del Paisatge? —És un consorci públic –tot i que també hi participen entitats privades– que col·labora amb l'administració per implementar a Catalunya tot el que es desprèn del Conveni europeu del Paisatge. Aquest conveni és un tractat internacional promogut pel Consell d'Europa que es va aprovar a Florència l'any 2000 i que representa una petita revolució en el món del paisatge. Contempla maneres de tractar el paisatge, d'introduir-lo en el plantejament territorial, d'evitar la seva homogeneïtzació, etc. A més, considera el paisatge com un element d'identitat cultural. Ratificar el conveni implicava una sèrie d'accions en aquesta direcció, i s'hi van apuntar molts Estats i també algunes nacions sense Estat, que no el poden ratificar però sí que poden adherir-s'hi de

manera simbòlica. De fet, el Parlament de Catalunya va ser la primera cambra legislativa europea –estatal o no– a adherir-s'hi, només dos o tres mesos després que s'aprovés.

—I l'Estat espanyol?

—Ho va fer molt més tard, l'any 2007, però a hores d'ara no ha fet gaires accions en aquesta línia. No hi ha un ens com l'Observatori a nivell estatal. Al 2005, Catalunya ja va tenir una llei del paisatge i es va crear l'Observatori. Ja hem fet deu anys! Estem molt contents. S'ha fet molta feina i amb molt pocs recursos perquè ens va enganxar la crisi de ple. Ens hem hagut de buscar la vida, no ha estat fàcil. Podríem haver fracassat, però la veritat és que ens criden molt de fora.

—Per importar el seu know-how?

—Sí. La fórmula híbrida de l'Observatori, que fa de juntura entre l'administració i

la societat civil –al consell assessor tenim associacions de tot tipus–, agrada molt a fora, i més ara que hi ha un cert distanciament entre la gent i les estructures polític-administratives. És una fórmula àgil, flexible i propera. La web principal és en català, però també tenim versions en castellà, anglès i francès, perquè ens coneguessin arreu. Hem fet moltes altres coses per promocionar-nos, i la veritat és que en aquests deu anys la dimensió internacional de l'Observatori s'ha disparat. Suècia i Irlanda, per exemple, ja ens han demanat assessorament perquè volen crear un ens similar. És tan gran la demanda que ha vingut d'Europa, Amèrica, Orient Pròxim i d'altres regions del món que ho hem hagut de frenar perquè ens falta temps i ens devem primer a Catalunya. Un company acaba d'arribar del Líban, on volen fer un projecte molt interessant.

—Quina diferència hi ha entre la feina de l'Observatori i la de l'administració?

—El Conveni va marcar una línia però s'han de tenir mecanismes per poder anar cap aquesta direcció. A més, el conveni no sols preveu accions en àmbits molt propis de l'administració, com ara el planejament territorial, sinó que va molt més enllà, per entrar en aspectes relacionats amb la formació, l'educació i la sensibilització de la ciutadania. I és difícil que l'administració, que ja va prou escarrassada gestionant el dia a dia, pugui dedicar-se a fons a aquests aspectes. Per això, en els països europeus més capdavanters s'estan creant ens similars al nostre que col·laboren amb l'administració en aquesta implementació integral del Conveni europeu del paisatge.

—Fa setmanes que des d'EL TEMPS expliquem alguns dels continguts dels Catàlegs del Paisatge. La seva elaboració ha estat una de les grans responsabilitats que ha tingut l'Observatori.

—Sí, hi hem treballat molt i ara ja estan tots enllestits. Els catàlegs donen resposta a una de les demandes del conveni, que si fa no fa diu que no es poden fer polítiques de paisatge sense tenir uns documents que cobreixin tot el territori perquè l'administració en tingui una informació veraç i contrastada. El primer que cal fer, deia el conveni, és fer estudis que informin, caracteritzin i analitzin l'estat dels paisatges, les amenaces, les oportunitats, els valors, etc.

—Com una enciclopèdia del paisatge.

—Més que això, perquè s'han elaborat amb la participació ciutadana i a més plantegen propostes concretes.

—Quins mecanismes de participació es van utilitzar?

—De molts tipus. Tallers, sessions de treball, enquestes... A l'àrea metropolitana també vam fer una enquesta de carter molt completa, amb més de mil enquestats i amb preguntes que entraven molt a fons en el tema qualitat. Durava entre mitja hora i quaranta minuts! Només teníem finançament per fer-les a un territori i vam escollir la zona més poblada. La participació ben feta és lenta i endarrerix, però després t'adones que val molt la pena. Legítima els resultats, s'obté informació que no tens i a més la gent es fa més seu el projecte.

—Ja s'han començat a aplicar les propostes dels catàlegs?

—Sí. Estan nodrint diferents tipus d'iniciatives, unes de tipus més institucionals i d'altres de socials, culturals i econòmiques. Per exemple, els objectius de qualitat dels catàlegs de les Comarques de Girona i Terres de L'Ebre ja s'han introduït als plans territorials de les dues àrees. La Generalitat té la funció i l'obligació d'anar introduint els objectius de qualitat en els altres territoris. També, els municipis que estan revisant els seus plans urbanístics ja miren què diu el catàleg. I el Priorat està utilitzant molt els catàlegs per la candidatura a Patrimoni de la Humanitat de la Unesco. Fins i tot estan sortint aplicacions que no preveïem. Per exemple, els municipis de la unitat paisatgística dels Aspres, just a la frontera, s'han identificat amb aquesta demarcació i han creat un consorci amb el nom d'aquesta unitat. Estan coordinant normes de tipus urbanístic o potenciant la vinya i el vi.

—De fet, vostès han agafat el país i l'han partit en cent trenta-cinc trossos. Ha tingut bona rebuda la manera com l'han dividit?

—Molt bona. Potser en algun cas algú considera que el nom no és el més encertat, però en realitat els vam triar mitjançant la participació ciutadana perquè coincidissin amb les denominacions populars de la gent de cada zona. No podíem posar noms aliens a la gent, la toponímia és molt important per a la identificació. Hi havia diferents opcions i havíem de triar, va ser un punt delicat.

—Ara que ja tenen els set catàlegs enllestits, feina feta?

—Dona, no. Primer, els catàlegs s'hauran d'anar revisant, perquè el paisatge és viu i canvia molt. Recordo que al principi de tot, quan vam fer el catàleg de les Terres de Lleida, s'estava construint el canal Segarra-Garrigues. Nosaltres estàvem allà, in situ, definint el territori com d'agricultura de secà. Però, és clar, davant nostre vàiem com estaven posant els tubs gegants per construir els canals, i per tant allò estava a punt de ser una zona de regadiu. En segon lloc, els catàlegs només són una petita part de tot el

que fem des de l'Observatori. Organitzem seminaris internacionals, preparam cursos de formació, tenim diverses col·leccions de llibres, editem dossiers especialitzats, actuem d'antena catalana al món, etc. També treballem molt amb el món local, és important que els regidors i els tècnics dels ajuntaments vegin que a petita escala es poden fer moltes coses per introduir el paisatge com una dimensió més de la política.

—Què van fer amb les escoles?

—Vam començar organitzant un seminari internacional sobre paisatge i educació, per veure què es feia a Europa i compartir idees. En va sortir un llibre i després una iniciativa per treballar amb les escoles. Vam treballar amb mestres de la primera etapa d'ESO a l'entorn d'uns continguts didàctics que vam repartir per tots els instituts de Catalunya. Va anar molt bé. Era un taller de valors en què s'ensenyava als alumnes el significat del paisatge i mirava de fer-los en-

tendre que pot anar evolucionant però que s'ha de tractar amb cura i seny per mantenir-ne els valors.

—L'Observatori també col·labora en l'elaboració i el seguiment de les cartes del paisatge. Quina és la diferència entre les cartes i els catàlegs?

—Els catàlegs cobreixen tot Catalunya i estan previstos per la llei de paisatges. Les cartes del paisatge, en canvi, no són obligatòries i són iniciatives d'un territori concret. Un grup d'ajuntaments i associacions d'una zona que no necessàriament coincideix amb cap demarcació administrativa —només ha de tenir una certa coherència paisatgística— s'organitzen i, inspirant-se en el catàleg que els pertoca, coordinen plans d'acció per millorar el seu paisatge.

—I l'Observatori els ajuda.

—Exacte, quan un territori té ganes de fer una carta de paisatge, l'animem a tirar-la endavant, els informem i els anem assessorant.

«Els catàlegs s'hauran d'anar revisant perquè el paisatge és viu i canvia molt»

banitzat d'una manera brutal. Allà tenen un equip de treball que aplega des de geògrafs, ambientòlegs i urbanistes a terapeutes i estudia com aquesta transformació urbanística tan dura afecta el benestar individual de la gent. El concepte clau aquí és "la pèrdua traumàtica del sentit del lloc".

—En els catàlegs vostès han estat molt prudents a l'hora de fer judicis de valor. Mai parlen de paisatges bonics o lletjos.

—Ho hem fet expressament, perquè és molt arriscat jutjar en aquests termes. Crea un estigma que neutralitza les energies que calen per fer que el teu paisatge millori. Si sempre et diuen que ets lleig, arriba un punt que t'acomplexes tant que ja no intentes ser bonic. Quan de fet, en aquella suposada lletjor, pot haver-hi alguns elements molt interessants i moltes oportunitats de millora.

—En els catàlegs sí que es parla, però, de qualitat paisatgística. Què dóna qualitat a un paisatge?

—Un paisatge de qualitat no és necessàriament un que sigui de postal, ni de bon tros. Encara que sigui estèticament bonic, si té els aqüífers contaminats, per exemple, no és un paisatge de qualitat.

—Perquè un paisatge no només es defineix pels elements visuals.

—No, és clar. La cultura occidental és molt visual, però això no és així a tot el món. Per a les cultures orientals el paisatge també és olfatiu, tàctil i auditiu. Nosaltres hem intentat incorporar aquestes dimensions sensorials en els catàlegs, hi hem fet moltes al·lusions. I un dels monogràfics que vam fer tracta precisament dels paisatges sonors.

—Per tant, què és un paisatge de qualitat?

—És el que manté un equilibri entre les seves diferents dimensions, com l'estètica, l'ambiental o la territorial.

—La territorial? Què vol dir exactament?

—Un paisatge amb qualitat territorial té uns elements ordenats amb sentit i intel·ligència. Hi ha polígons dispersats i malgirbats pertot o n'hi ha un de

sol de ben posat i de ben fet? Cal tenir en compte que un paisatge de qualitat pot ser econòmicament molt més actiu que d'altres. Hi ha paisatges industrials de gran qualitat perquè han estat ben pensats. I en canvi hi ha paisatges rurals de molt poca qualitat.

—Josep Pla deia que la cuina d'un país és el seu paisatge posat a la cassola. Està d'acord que el paisatge no només el fem sinó que també ens fa?

—Sí, és clar. No ens condiciona al 100%, no podem ser deterministes perquè hi ha molts elements que conformen una cultura, però és veritat que ens influeix molt a nivell individual i col·lectiu. A més, un paisatge que ha perdut els seus valors essencials i en el qual no es pot reconèixer res lligat a la tradició, és un paisatge que ha perdut la seva identitat. El lligam entre el paisatge, la cultura i el patrimoni és molt important. No cal caure tampoc en folklorismes, perquè el paisatge és un element dinàmic.

—La gran diversitat paisatgística de Catalunya és corrent en territoris de la mateixa mida?

—No, gens! Que ho diguem nosaltres pot semblar poc objectiu, però és que tots els col·legues de fora amb qui treballam contínuament ens confirmen que no és corrent que en trenta mil quilòmetres quadrats, que no és res, es pugui trobar una diversitat tan enorme. Tenim paisatges alpins, mediterranis, d'estepa, nuclis urbans de tot tipus... Precisament per això hem de ser encara més responsables amb el nostre paisatge. Tenint aquesta matèria primera, seria un pecat no saber tenir-ne cura i treure'n fruit. •

La sèrie Paisatges de Catalunya es fa amb la col·laboració de l'Observatori del Paisatge i del Departament de Territori i Sostenibilitat

<http://www.catpaisatge.net/cat/catalegs.php>

—En aquests deu anys també han publicat uns quants monogràfics.

—Sí, i tots estan disponibles a la nostra web, igual que els catàlegs. Ho fem a petició de col·lectius concrets, com va ser el cas del monogràfic de la pedra seca —d'on va sorgir la Wikipedra— o també per iniciativa pròpia, en un àmbit on veiem forat.

—A més, han organitzat molts seminaris temàtics. Per exemple, el de Paisatge i Salut. Quina relació hi ha entre les dues coses?

—Una de molt directa i no sols física sinó també psíquica. Un paisatge harmònic, ben dissenyat, que no et colpegi, provoca benestar mental. En aquest seminari va ser molt interessant l'aportació d'uns professionals italians que van exposar el cas del Vèneto. És una regió econòmicament tan dinàmica que en quaranta anys s'ha transformat molt. Les zones que queden entremig de les ciutats de tota la plana de Vèneto s'han ur-